

MÁRIA MIČANINOVÁ:

Koruna kráľovstva rabi Šlomo Ben Gabirola s komentárom

Praha: Bergman 2010, 362 s.

Mária Mičaninová sa podujala predložiť širšej kultúrnej verejnosti slovenský preklad filozofickej básne *Koruna kráľovstva* židovského autora Ibn Gabirola, ktorý žil a pôsobil v niekoľkých mestách Pyrenejského polostrova v 11. storočí. Báseň zaradila za kapitoly, v ktorých čitateľa oboznamuje so životom a dielom Ibn Gabirola, s dejinnofilozofickým kontextom jeho diela (v ktorom analyzuje rabínsky rozmer jeho myslenia, islamsko – židovskú koreláciu, ale aj, a zvlášť, vplyv platónskej a aristotelovskej tradície na jeho filozofické myslenie) a s jeho básnickou genézou (náboženská, svetská a filozofická poézia). Analýzu celej škály vplyvov na myslenie Ibn Gabirola autorka knihy uzatvára rozborom jeho ďalšej, nemenej dôležitej práce *Prameň života*, považovanej za metafyzickú, „novoplatónsku kozmológiu“ (s. 93), ktorá naznačuje niektoré dôležité motívy zrodu *Koruny kráľovstva*.

Záver knihy tvorí podrobný analyticko-syntetický komentár ku *Korune kráľovstva*. Komentár hodnotím ako funkčný najmä preto, že recenzovaná práca je určená nielen odborníkom, ale aj širšej kultúrnej a filozofickej obci, teda aj čitateľovi, ktorý sa stredovekému židovskému mysleniu nevenuje systematicky a nemusí v básni hneď rozpoznať, ktoré jej motívy sú originálne, a ktoré sú iba transformáciou tých tém a pojmov, s ktorými sa Ibn Gabirol inšpiroval z iného filozofického kontextu a tvorivo ich využil vo svojom myslení.

Dejinnofilozofickým súvislostiam *Prameňa života* a *Koruny kráľovstva* sa Mičaninová systematicky venuje už niekoľko rokov. Preto považujem za vhodné informovať čitateľa aj o tých prácach, ktoré zrod recenzovanej knihy predchádzali, pretože naznačujú, na akú zložitú a v našom kultúrnom prostredí prvolezeckú cestu sa ich autorka podujala. Spomeňme tu predovšetkým prvé vydanie jej prekladu *Koruny kráľovstva*,¹ ale aj štúdie *Filozofická terminológia Koruny kráľovstva rabína Šlomo ben Gabirola*, *The synthetic thinking of Solomon ibn Gabirol* *Zlepšenie morálnych vlastností podľa Ibn Gabirola*, *Multikultúrnosť – základ etickej koncepcie Ibn Gabirola*, *On the Crown of the Kingdom by Rabbi Shlomo ben Gabirol*, či štúdiu *Avicbronov Prameň života a Albert Veľký*.²

¹ *Koruna kráľovstva rabína Šlomo ben Gabirola*. Z hebrejčiny do slovenčiny preložili Dov Goldstein a Mária Mičaninová. Prešov: Knižná dielňa AVE 2003.

² Pozri: Mičaninová, M.: Filozofická terminológia Koruny kráľovstva rabína Šlomo ben Gabirola. In: *Filozofia*, roč. 63, č. 5, 2008, s. 427 – 432; Mičaninová, M.: The synthetic thinking of Solomon ibn Gabirol. In: *Studia Judaica*, XI, Nr. 2 (22), 2008, pp. 215 – 231; Mičaninová, M.: Zlepšenie morálnych vlastností podľa Ibn Gabirola. In: *Acta Moralia Tyrnaviensia II., Autonomía a autenticita v kontexte morálnej filozofie*. Ed. H. Hrehová, Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave 2007, s. 125 – 132; Mičaninová M.: Multikultúrnosť – základ etickej koncepcie Ibn Gabirola. Rec. Cyril Diatka, Igor Lomnický. In: *Personálna obnova humanity na prahu 21. storočia*. Nitra: Univerzita Konštan-

Recenzovanú knihu teda predchádzala pomerne dlhá príprava a v tomto zmysle ju môžeme považovať za isté syntetické vyvrcholenie úsilia autorky predstaviť komplexnejšie filozofický a etický rozmer myslenia Ibn Gabirola v kontexte stredovekej filozofie.

Ťažiskovú časť knihy predstavuje autorkine druhé prepracované vydanie slovenského prekladu *Koruny kráľovstva* (v spolupráci s košickým rabinom Jossi Steinerom), ktoré je uverejnené spolu s hebrejským textom básne. Už prvé čítanie básne naznačuje jej literárny, náboženský, filozofický a etický rozmer, resp. naturel Ibn Gabirola, ale aj zložitú syntézu jeho filozofického názoru na svet, a teda aj široké pole jej interpretačných možností.

Báseň *Koruna kráľovstva*, na ktorú chcem v recenzii upriamiť pozornosť, je z formálneho i obsahového hľadiska členená do troch okruhov. Prvý okruh, úvod, je venovaný náboženskému „opisu Boha“ (s. 270) – nie inak ako oslavou Boha – tak, ako ho pomocou jeho atribútov dobrý, spravodlivý, milosrdný a i. opisuje židovská náboženská tradícia. Druhý predstavuje kozmologický projekt Ibn Gabirolovho obrazu sveta (metafyzika *stvorenia sveta*), ktorý v podstatnom odzrkadľuje Ptolemaiovu koncepciu: Zem, ako aj človek sú stredom vesmíru, ktorý obklopuje pohyb planét a Slnka, resp. nebeská klenba hviezd, nad ktorou je oblasť rozumu a nad ňou sféra Boha. Ibn Gabirolova transformácia Ptolemaiovej kozmológie je v mnohom ovplyvnená novoplatónskym, a zvlášť Plotinovým filozofickým myslením, no neunikne nám, že jeho opis planét, hviezd a súhvezdí je ovplyvnený aj astrológiou (napr. Venuša „dáva moc kráľovstvám a kráľovstvám dáva slávu a odstrašujúcu moc“ (s. 206) a i.), ktorá v stredoveku tvorila *organickú* zložku metafyzického obrazu sveta.

Ak v ťažisku básne rezonuje otázka poznania priamo nepoznateľného Boha a z nej plynúce konzekvencie pre spásu (zmysel) človeka, práve druhá časť básne dokumentuje význam filozofického rozmeru v kontexte básne ako celku. Tým chcem naznačiť, akú úlohu – v otázke racionálneho preklenutia priepasti medzi Bohom a človekom – Ibn Gabirol prisudzuje filozofickému mysleniu. V tejto časti básne sa čitateľ môže oboznámiť s filozofickým modelom poznania Boha ako Koruny nad (Plotinovým) Jednom a jeho emanácie do sveta vecí a dozaista ju môžeme považovať za základ Ibn Gabirolovho rozvíjania filozofickej úvahy o diferenciálnej relácii dokonalého Boha a nedokonalého človeka (tretia a posledná časť).

Záverečná časť básne je logickým zavŕšením Ibn Gabirolovho úsilia pochopiť človeka hriechu a rozumu ako hyperbolu oblúku hmotného tela (najvzdialenejšia zložka hypostazovaného *svetla* Boha) a duchovného rozumu (najbližší tieň Božieho *svetla*), a to cez korelát ľudskej bytosti v kozmologickej *stavbe* sveta. Podľa Ibn Gabirola cez tento obraz sveta je možné racionálne zdôvodniť *príčinu* hriešneho človeka, ako aj *dôvod* jeho odká-

tína Filozofa v Nitre, 2009, s. 136 – 148; Mičaninová, M.: On the Crown of the Kingdom by Rabbi Shlomo ben Gabirol. In: *Publicationes universitatis Miskolcensis, tomus XXII. Sectio Juridica et Politica*. Miskolc: Miskolc University Press 2004, s. 83 – 105; Mičaninová, M.: Avicbronov Prameň života a Albert Veľký. In: *Filozofia*, roč. 65, 2010, č. 2., s. 161 – 169.

zanosti na Božie, ničím nepodmienené milosrdenstvo.

Rámec *Koruny kráľovstva*, a na to v svojich komentároch zvlášť upozorňuje aj Mičaninová, tvorí metafora *svetla* (s. 190, 194, 200), resp. *tieňa* (s. 256). Ibn Gabirol v úvodnej časti básne Boha opíše: „Si svetlo, vidia Ťa oči každej čistej duše, ale mračná hriechu Ťa zatieňujú očami hriešnikov. Si svetlo skryté na tomto svete a odhalené vo viditeľnom svete“ (s. 190). Takýto opis mu poslúži pri filozofickom a kozmologickom vysvetlení sveta ako akejsi kaskády Božieho svetla až po svetlo sveta a svetlo *tieňa* človeka.

Domnievam sa v súlade s Mičaninovou, že na prístupe k transkripcii Ibn Gabirolovej metafory *svetla* – a táto metafora je známa už v gréckej antickej filozofii (Platón) – stojí či padá aj spôsob interpretácie celej básne. V tomto zmysle *Korunu kráľovstva* považujem za cenný a podnetný *materiál* aj pre dnešné podoby filozofovania, zvlášť pri hľadaní nových prístupov k úlohe metaforického myslenia vo filozofii.

Metafora *svetla* v *Korune kráľovstva* predstavuje totiž neuralgický bod a *klúč* k odlišeniu neurčitého, rozumu priamo neprístupného a neznámeho Boha od určitého, zmyslovo a rozumom prístupného sveta, ako aj spôsob ich premostenia. Metafora svetla, resp. emanácie je *ohniskom*, prvotnou formou, z ktorej kryštalizujú či kondenzujú obsahy a ich formy. Ak je to tak, potom metaforu svetla, ako ju používa Ibn Gabirol, musíme chápať úplne inak ako metafory v tradičnom slova zmysle. Všimnime si: Ibn Gabirolova metafora je absolútna, ide v nej o metaforicky *prenesený* význam neurčitého do určitého *obrazu* (*Boh je svetlo*), pričom lingvistické metafory sú tvorené priradením dvoch už určitých *obrazov* (napr. *Človek človeku vlkom*). Vidíme, že implicitná funkcia absolútnej metafory predstavuje v porovnaní s metaforami explicitnými úplne iný kognitívny rozmer. Domnievam sa, že práve vďaka rozlíšeniu medzi týmito typmi metafory môžeme *Korunu kráľovstva* vnímať novým, netradičným spôsobom. Ono rozlíšenie totiž otázku metafory vo filozofickom myslení rehabilituje ako jeho podstatný prvok; metafora už nie je len akýmsi (ozdobným) doplnkom exaktného myslenia, naopak, tvorí nepojmový predpoklad teoreticko-pojmového myslenia, ktorý nie je možné identifikovať explicitne, ale zásadným spôsobom sémantiku pojmového myslenia ovplyvňuje.

Ibn Gabirolovi v *Korune kráľovstva* dozaista ide o celkovú architektúru *prenosu* neurčitého, neznámeho významu (Boha) do kozmologickej stavby sveta a jej epicentra, ľudského života, ktorý je hriešny a sám osebe príliš bolestný a nezmyselný. Jeho otázky: Prečo Boh ponecháva človeka v hriechu?, resp. Ak je Boh dobrý a spravodlivý, prečo človeku život neľahčuje? (s. 248) vnímam zároveň aj ako *metaforické* odpovede. Boh je svetlo, avšak ľudský rozum je svetlom iba v *prenesenom* význame, de facto *tieňom* svetla tak, ako hriešne telo je *tieňom* svetla Jedného. Človek túži po návrate do pravého svetla, po ničím nepodmienenom milosrdenstve Boha, túži sa od svojho tieňa oslobodiť, ale už vie – vďaka metafore *svetla* –, že bez *večného svetla*, bez Božieho milosrdenstva to nedokáže. Pochopiteľne, Ibn Gabirol metaforu svetla chápe metafyzicky. Som však presvedčený, že problém, na ktorý autorka poukazuje, t. j. spôsob *nazerania* na svet, nie je možné odmietnuť ani dnes, v postmetafyzickom období.

Autorský a prekladateľský počin M. Mičaninovej považujem za plodný a podnetný tak pre náboženských, lingvistických a filozofických odborníkov, ako aj pre študentov predmetných odborov.

Štefan Jusko

PhDr. Štefan Jusko
Katedra filozofie a dejín filozofie
FF UPJŠ v Košiciach
Petzvalova 4
040 11 Košice
SR
e-mail: sjusko@inmail.sk

MICHAL CHABADA:

Ján Duns Scotus. Vybrané kapitoly z jeho epistemológie a metafyziky

Bratislava: Univerzita Komenského 2007, 156 s.

Zámerom tejto monografie je oboznámiť čitateľa so základnými problémami epistemológie a metafyziky Jána Dunsu Scota. Kniha podľa slov jej autora Michala Chabada nadväzuje vo viacerých témach na práce S. Sousedíka, ktoré boli dlho jediným systematickejším zdrojom informácií o myslení Jána Dunsu Scota v našej jazykovej oblasti.

Prvý oddiel knihy (s. 7 – 18) poskytuje čitateľovi základný prehľad o živote a diele Jána Dunsu Scota. V druhom oddiele (s. 19 – 114) sa už autor sústreďuje priamo na filozofickú problematiku. Zamieriava sa na kľúčové argumentácie z textov tohto stredovekého filozofa a predkladá nám ich tak, aby tento výber zachytával vývoj Scotovej metafyziky a epistemológie.

Scotus svoju náuku o poznaní začína rozvíjať ako kritiku ilumináčnej teórie Henricha z Gentu. Človek ako telesný tvor poznávajúci zmyslami je podľa Henricha bez pomoci nadprirodzenej iluminácie nevyhnutne odsúdený na nedokonalé a skreslené poznanie. Scotus vo svojej kritike Henrichovej koncepcie demonštruje, že hoci rozum spolupracuje so zmyslami, dosahuje v istých oblastiach isté a platné poznanie aj bez iluminácie. To platí o niektorých evidentných pravdách prvých princípov, o skúsenostnom poznaní a poznaní vnútorných aktov duše. Scotova argumentácia v prospech tohto stanoviska, ktorú Chabada predkladá čitateľovi v prvej kapitole druhého oddielu (s. 20 – 35), tvorí základ, na ktorom františkánsky mysliteľ vystaval svoju náuku o dvoch druhoch poznania, intuitívnom a abstraktnom, ktorým sú venované kapitoly 2 – 4.

Podľa autora je Scotovo riešenie živo diskutovanej otázky o možnosti rozumovej intuície jednotlivín jedným z momentov, v ktorých Scotus prekračuje limity aristotelovskej